

Kibernetsko ustrahovanje

Nejc Pantič

Namen:

Namen prispevka je predstaviti problem kibernetskega ustrahovanja, kot mladostniškega nasilja, ki se zaradi hitrega razvoja informacijske tehnologije, začne že pri samem definiranju pojma. Prispevek se osredotoča na razlike med klasičnim in kibernetskim ustrahovanjem, opredeljuje metode izvajanja kibernetskega ustrahovanja, značilnosti storilcev in žrtev, pojasnjuje posledice za žrtve in poskuša opredeliti ustrezne ukrepe za preprečevanje oziroma omejevanje pojava.

Metode:

Prispevek temelji na pregledu obstoječe literature s področja kibernetskega ustrahovanja.

Ugotovitve:

Tehnološki razvoj omogoča obilo različnih načinov izvajanja kibernetskega ustrahovanja hkrati pa so uporabniki mobilnih telefonov in računalnikov vedno mlajši. Starši morajo zato v sodelovanju z učitelji nadzorovati mladostnikovo udejstvovanje na spletu. Tako bodo lažje sankcionirali neprimerno vedenje, hkrati pa tudi prej ugotovili ali je mladostnik viktimiziran. Glavni problem kibernetskega ustrahovanja je pojav neprestanega ustrahovanja, kar pomeni, da sedaj ustrahovanje ne poteka le v šolah pač pa se nadaljuje tudi skozi popoldneve, vikende in počitnice.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Glavna pomanjkljivost prispevka predstavlja odsotnost empiričnega dela.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Za tiste, ki s tovrstno problematiko še niso seznanjeni, bo prispevek najbolj uporaben, sicer pa je lahko koristen tudi za starše, učitelje in ostale, ki se z mladoletniki, njihovimi problemi in ne nazadnje mladoletniško kriminaliteto, srečujejo bodisi v okviru svoje zaposlitve ali pa znotraj domačega okolja.

Ključne besede: ustrahovanje, kibernetsko ustrahovanje, tehnologija, "bully", žrtev

1 Uvod

Bliskovit razvoj informacijske tehnologije je botroval pojavom novih deviantnih in kaznivih dejanj, ki se ne izvajajo v realnem svetu, pač pa samo v virtualnem. Prav tako je informacijska tehnologija omogočila prenos izvajanja marsikaterega že obstoječega deviantnega in kaznivega dejanja iz realnega, v virtualno okolje. Ker so danes mlajše generacije bolj dovzetne in bolj v koraku z razvojem informacijske tehnologije, kot starejše generacije, ni nič čudnega, da je eno izmed navedenih, iz realnega v virtualno okolje prenesenih, tovrstnih dejanj, tudi ustrahovanje. V preteklosti je veljalo, da se ustrahovanje, kot oblika mladostniškega nasilja, večinoma dogaja v šoli, na poti v šolo ali pa na javnih mestih kot so avtobusna postaja in igrišča. Povečana dostopnost sodobne tehnologije pri mladih je pripeljala do tega, da morebitni storilec (ustrahovalec, tudi "bully") razširi doseg svojega agresivnega vedenja in groženj preko meja

fizičnega okolja v virtualno okolje (Patchin in Hinduja, 2006). Na ta način je sodobna tehnologija pripomogla k temu, da so žrtve ustrahovanju izpostavljene, ne samo v času šolskih dejavnosti, pač pa tudi izven njih.

Sklepamo torej lahko, da daljša časovna izpostavljenost ustrahovanju pripelje do hujših posledic, ki lahko, kot pravita Patchin in Hinduja (2006), povzročijo resne psihološke, čustvene in socialne probleme, ki se dolgoročno lahko odražajo v obliki nasilja, poškodb in celo smrti.

Kibernetsko ustrahovanje je torej resen problem, katerega se morajo poleg mladostnikov še posebej zavedati starši in učitelji. Prav oni so namreč tisti, ki bi morali pri reševanju problema (kibernetskega) ustrahovanja igrati ključno vlogo, svoje otroke in učence o problemu izobraževati ter jim pomagati pri soočanju z njim.

V nadaljevanju prispevka bom sprva poskušal pojasniti in opredeliti pojem kibernetkega ustrahovanja, pojasnil pa bom tudi v čem se kibernetko razlikuje od ostalih, klasičnih, oblik ustrahovanja ter na kakšen način oziroma s katerimi sredstvi se kibernetko ustrahovanje najpogosteje izvaja. Nato se bom osredotočil na razloge, zakaj se nekdo odloči da bo kibernetko ustrahoval, ter kdo so tisti, ki so najpogosteje kibernetko ustrahovani. Navedel bom tudi katere so najpogostejše posledice, ki se pojavljajo pri žrtvah kibernetkega ustrahovanja in jih podkrepil s primeri. Proti koncu prispevka se bom osredotočil še na (preventivno in kurativno) soočanje s kibernetkim ustrahovanjem in poskušal razložiti, kako se lahko pojav prepreči še preden se pojavi in kako se lahko žrtev z njim sooči po tem, ko je že bila kibernetko ustrahovana. Znotraj poglavja o soočanju s kibernetkim ustrahovanjem bom podrobneje pojasnil tudi vlogo staršev in učiteljev.

2 Klasično ustrahovanje, kibernetko ustrahovanje in problematika kibernetkega ustrahovanja

Za uspešno razumevanje pojma kibernetkega ustrahovanja moramo najprej pojasniti pojav klasičnega ustrahovanja, saj bomo na ta način kasneje tudi lažje razumeli konkretne razlike med tema dvema pojmomoma. Najprej je potrebno poudariti, da se klasično ustrahovanje najpogosteje dogaja med otroci in mladino, največkrat v obliki pisanja po zidovih, obrekovanja na šolskih hodnikih in pošiljanje listkov po razredu (Dimc in Dobovšek, 2012) vendar pa se ustrahovanje lahko pripeti tudi v cerkvi, znotraj družine, doma ali v soseski (Bertok in Meško, 2012). Slovar slovenskega knjižnega jezika (2013) besedi ustrahovati pripisuje dva pomena in sicer: "z grožnjami in s silo dosegati, da se kdo boji" ter "z vplivom, ravnanjem dosegati, da si kdo ne upa ravnati v skladu s svojimi željami". Tokunaga (2010) pravi, da se klasična oblika ustrahovanja (oziroma "bullying") pojavi, ko posameznik, ali skupina izvaja negativna dejanja z namenom povzročiti nelagodje in škodo pri drugih. Da bi neko dejanje lahko okarakterizirali kot nadlegovanje mora torej vsebovati agresivno vedenje, ki pri žrtvi povzroča stisko. Roland (1989) pa pravi, da je ustrahovanje dolgotrajno izvajanje fizičnega ali psihološkega nasilja s strani posameznika ali skupine, usmerjeno proti posamezniku, ki se v dani situaciji sam ne more ubraniti. Morda najbolj celovito definicijo ustrahovanja sta podala Stephenson in Smith (1989, v Patchin in Hinduja 2006), ki navedenim definicijam dodata še razliko v razmerju moči med ustrahovalcem in žrtvijo. Pravita, da je ustrahovanje oblika socialne interakcije skozi katero dominantnejši posameznik izvaja agresivno vedenje, ki je lahko 1. neposredni fizični in/ali verbalni napad na posameznika ali pa 2. posredni napad, na primer, ko "bully" skriva žrtvino lastnino ali pa o njej širi laži. Namen navedenega agresivnega vedenja je, da se pri manj dominantni osebi (žrtvi) povzroči stiska.

Kot lahko iz povedanega razberemo, so si definicije ustrahovanja bolj ali manj podobne. Za vse velja, da je ustrahovanje neko zlonamerno (in agresivno) vedenje, ki je usmerjeno proti posamezniku, namen pa je temu posamezniku škoditi. Razmerje moči med žrtvijo in ustrahovalcem je do neke mere v svojo definicijo vključil že Roland vendar pa sta jo v svojo

definicijo vpeljala Stephenson in Smith. Razmerje moči je sigurno eden pomembnejših dejavnikov, ki vplivajo na vedenje žrtve. Ustrahovanje danes zagotovo ne bi bil tako obširen problem, če bi bile žrtve ustrahovanja v vsaj enakovrednem položaju kot njihovi ustrahovalci. Razlog zato lahko najdemo v temu, da bi se žrtve bolj pogumno soočile s težavami in bodisi pomoč poiskale pri starših ali učiteljih, vendar pa prav zaradi podrejenosti žrtve in dominantnosti "bullyja", za ustrahovanje izvemo šele takrat ko so posledice na žrtvi že vidne, ali celo, ko je prepozno.

Kibernetsko ustrahovanje je pojem, ki nima neke splošno sprejete definicije. Razlog za to, gre najverjetneje iskati v hitrem razvoju tehnologije in s tem, hitrem razvoju in preoblikovanju pojavnih oblik kibernetskega ustrahovanja, ki je pripomoglo, k temu da se dovolj široke in hkrati tudi dovolj ozke definicije še ni našlo. Dooley, Pyzalski in Cross (2009) pravijo, da prav zaradi raznovrstnih načinov izvajanja kibernetskega ustrahovanja to še ni bilo uspešno definirano. Kljub temu Patchin in Hinduja (2006) navajata definicijo, ki pravi, da je kibernetsko ustrahovanje namerno in ponavljajoče se povzročanje škode preko elektronskih besedil. Cesaroni, Downing in Alvi (2012), pojasnjujejo, da so elektronska besedila tista, ki se distribuirajo na načine, kot so, elektronska sporočila, SMS sporočila, klepetalnice, spletne strani itn. Smith (2013) navaja lastno definicijo s sodelavci iz leta 2008, ki pravi, da je kibernetsko ustrahovanje agresivno dejanje ali ravnanje, ki se izvaja z uporabo elektronskih sredstev, ki jih skupina ali posameznik večkrat in v daljšem časovnem obdobju uporabi proti žrtvi, ki se ne more z lahkoto obraniti. Tokunaga (2010), v želji po enotni definiciji za kibernetsko ustrahovanje pravi, da je to vsako ravnanje posameznika ali skupine, ki preko elektronskega ali digitalnega medija širi sovražna ali agresivna sporočila, z namenom, da se škoduje ali vzbuja nelagodje pri žrtvi. Precej obširno definicijo pa navaja Willard (2005) in sicer pravi, da pomeni kibernetsko ustrahovanje pošiljanje in objavljanje krutega in škodljivega besedila ali slik z uporabo interneta in druge digitalne tehnologije. Ustrahovanje se pojavlja v različnih oblikah in sicer:

- silovitost (pošiljanje jeznih, nesramnih vulgarnih sporočil, naslovljenih na žrtve);
- nadlegovanje (večkratno pošiljanje žaljivih sporočil);
- kibernetsko zalezovanje (zastrašujoče nadlegovanje, ki vključuje grožnje - Dimc in Dobovšek (2012), kibernetsko zalezovanje definirata kot neprestano opazovanje žrtvinega udejstvovanja na internetu);
- očrnitev (pošiljanje ali objavljanje škodljivih, neresničnih in krutih izjav o žrtvi);
- pretvarjanje (objavljanje in pošiljanje vsebin kot nekdo drugi (žrtev), vsebine na žrtev mečejo slabo luč ali pa jo celo postavljajo v nevarnost);
- zvijače (pošiljanje ali objavljanje vsebin o osebi, ki vsebuje občutljive, privatne in neprijetne informacije. Sem spada tudi preusmerjanje zasebnih sporočil in zvijače s pomočjo katerih lahko dostopamo do tovrstnih vsebin);
- izključitev (dejanja, ki se izvajajo z namenom, da se žrtev izključi iz spletne skupine).

Na tej točki pa je potrebno tudi povedati, da lahko navedene oblike kibernetskega ustrahovanja razdelimo na dve vrsti in sicer neposredne (bolj premišljene) in posredne napade (Dimc in Dobovšek, 2012). Od zgoraj navedenih lahko torej kot neposredne navedemo silovitost, nadlegovanje in izključitev, kot posredne pa lahko označimo zvijače, pretvarjanje in očrnitev. Seveda pa se lahko nekatere oblike izvedejo tako posredno, kot tudi neposredno, zato tovrstna kvalifikacija ne drži vedno.

Zgoraj navedene definicije, se med seboj konkretno razlikujejo. Na eni strani imamo definicijo Patchina in Hinduje, ki je zelo enostavna in morda celo preozka, saj vključuje samo besedila ne pa tudi ostalih vsebin (na primer slike). Popolno nasprotje je definicija Willardove, ki je najverjetneje preobširna, saj vsebuje tudi dejanja, ki spadajo pod pojem kibernetskega zalezovanja, ki pa je popolnoma druga "panoga" kibernetske kriminalitete. Ravno to je

najverjetneje glavni problem definiranja kibernetnega ustrahovanja, saj bi za nekatera dejanja lahko rekli da spadajo tudi v kakšno drugo kategorijo (na primer kibernetno zalezovanje, nadlegovanje). Pomembno bi bilo sprejeti enotno definicijo, saj bi tako lahko enotno pristopili k problemu. Tako pa na primer ena definicija zajame določen segment, ki spada pod neko drugo kategorijo, druga pa je povsem preozka in ne zajema vseh elementov, kar pomeni, da dejanj, ki jih definicija ne zajema morda ne bodo obravnavali.

Bistvena razlika med klasičnim ustrahovanjem in kibernetnim ustrahovanjem je glede na navedeno, v načinu, kako "bully" doseže žrtev. V primeru kibernetnega ustrahovanja je to s pomočjo informacijske tehnologije. Razlika med klasičnim in kibernetnim ustrahovanjem je tudi v tem, da se kibernetno ustrahovanje dogaja posredno/nefizično, medtem ko pride pri klasičnem ustrahovanju pogosto do fizične konfrontacije. Prav tako informacijska tehnologija pogosteje omogoča anonimnost ustrahovalcu. Posledica anonimnosti, kot pravi Tokunaga (2010) je, da pri kibernetnem ustrahovanju izvajalec ne rabi toliko planirati kako bo dejanje izvedel. Veliko bolj morajo to početi pri klasičnem ustrahovanju, ker ne želijo biti pri dejanju zaloteni. Nadalje, pri kibernetnem ustrahovanju navaja pomanjkanje nadzora s strani osebe, ki je v šoli v okviru klasičnega ustrahovanja po navadi prisotna (na primer učitelji in socialni delavci). Pravi tudi, da je žrtev v digitalni dobi lažje dosegljiva, saj je lahko ustrahovana tudi na daljavo, preko digitalnih in mobilnih naprav. Prav navedeno pripelje do pojava, ko je žrtev ustrahovana nenehno in sicer, v času pouka se ustrahovanje dogaja na klasičen način, po koncu pouka pa preko mobilnih naprav in računalnikov. Navedene razlike med klasičnim in kibernetnim ustrahovanjem ponazarja spodnja tabela.

Klasično ustrahovanje	Kibernetno ustrahovanje
"face-to-face" ustrahovanje	preko mobilnih in digitalnih naprav
več planiranja za izvedbo	manj planiranja
ni anonimnosti	anonimnost
več nadzora	pomanjkanje nadzora

2.1 Metode izvajanja kibernetnega ustrahovanja

Zgoraj navedene oblike ustrahovanja, ki jih navaja Willardova, se izvajajo večinoma preko mobilnih telefonov in računalnikov različne načine. Preko mobilnega telefona lahko ustrahujemo s pomočjo SMS sporočil, slik ali pa videoposnetkov, ki so lahko posredovani večjemu številu ljudi z namenom škoditi žrtvi (Bhat, 2008).

Večina ostalih načinov izvajanja se izvaja predvsem preko računalnik, vedno pogosteje pa tudi preko pametnih telefonov. *Takojšnje sporočanje* (Instant Messaging) je eden najpogostejših načinov kibernetnega ustrahovanja. Gre za komunikacijo preko interneta v realnem času, s posamezniki, ki so na listi prijateljev oziroma kontaktov (Kowalski, Limber in Agatston, 2008). Programska oprema, ki omogoča takojšnje sporočanje je na primer: MSN Messenger, AIM (AOL Instant Messenger), Yahoo! Messenger, Skype (Golob, 2006). Ne nazadnje pa se je sistem takojšnjega sporočanja prenesel tudi na mobilne telefone, s programsko opremo kot je Whatsapp, KIK messenger, Viber ipd. Eden od pogostejših načinov izvajanja kibernetnega ustrahovanja je preko *elektronske pošte*, pomembnejša pa sta dva razloga. Prvič, eno samo elektronsko pošto z neprimerno vsebino, lahko nekdo pošlje na veliko število naslovov. In drugič, težko je izslediti, iz čigavega računa je pošta poslana (na primer če ustrahovalec žrtev z njenim elektronskim naslovom prijavi na pornografske strani in nato ta dobiva sporočila s

pornografsko vsebino). Vse pogostejša so tudi ustrahovanja preko *spletnih socialnih omrežji*, na katerih se lahko preko žrtvinega računa objavijo škodljive vsebine, ki so potem vidne vsem njenim "prijateljem". Dostop do žrtvinega računa ni težaven, saj je dovolj že nekaj minut, ko je žrtvin telefon v napačnih rokah. Podobno spletnim socialnim omrežjem so socialne spletne strani, kjer se objavlja vsebina (na primer YouTube). *Spletne klepetalnice* so kot nalašč za uporabo lažne identitete ali pa identitete žrtve, prav tako so "uporabne" za širjenje neresničnih informacij o žrtvi. *Blogi* se uporabljajo predvsem za škodovanje ugledu žrtve z objavo neprimernih vsebin. Ne nazadnje se za ustrahovanje uporabljajo tudi *spletne strani*, ki so lahko izdelane prav v ta namen ali pa so posamezniki ustrahovani med igranjem *spletnih igr*ic (Kowalski et al., 2008).

Kot lahko vidimo je metod kako ustrahovati žrtev ogromno. Na tej točki bi bilo smiselno poudariti specifično smer razvoja informacijske tehnologije - kompatibilnost oziroma združljivost. Predvsem želje uporabnikov, posledično pa tudi tehnologija se danes razvijajo v smeri, da bi iz kjerkoli lahko upravljali karkoli. To se v veliki meri odraža v pametnih telefonih, ki omogočajo dostop do fotografij, spletnih socialnih omrežji, upravljanje s spletnimi stranmi, blogov in podobnega, kjerkoli in kadarkoli. V kolikor torej nekdo ni dovolj pozoren, hitro lahko postane žrtev zlorabe podatkov in posledično tudi žrtev kibernetkega ustrahovanja. Še posebno otroci, ki so nagnjeni k zlorabi in ustrahovanju drugih oziroma, ki iščejo priložnost za izvršitev dejanja, bodo tak trenutek hitro izrabili.

2.2 Profil kibernetkega ustrahovalca in njegovi motivi

V tem poglavju bom poskušal pojasniti, kdo ustrahuje, katere so njegove lastnosti in zakaj se odloči oziroma kaj ga motivira k ustrahovanju. Kot je že navedeno, so izvajalci tako klasičnih oblik, kot tudi kibernetkega ustrahovanja otroci in mladostniki. Kdaj nekdo začne kibernetko ustrahovati je težko oceniti, da pa bi bolje razumeli starostni okvir lahko navedemo trditve Cassidyjeve, Jacksonove in Brownove (2009), ki pravijo, da je več kot četrtnina otrok starih od 12 do 14 let že kibernetko ustrahovalo otroke. Vandebosch in Van Cleemput (2009) pravita, da so pri kibernetkem ustrahovanju, v večji meri kot pri klasičnih oblikah, "bully-ji" ženskega spola in dodajata, da je kibernetkih ustrahovalcev le malenkost več kot ustrahovalk. Razlog, da naj bi bili kibernetki "bully-ji" ženskega spola pogostejši kot pri tradicionalnih oblikah, je v tem, da se lahko ta izvaja bolj prikrito in posredno kot klasične oblike kibernetkega ustrahovanja. Na drugi strani, pa Li-jeva študija (2006) o kibernetkem ustrahovanju in razlikah med spoloma kaže na to, da so tako kot pri klasičnih oblikah, tudi pri kibernetkem ustrahovanju "bully-ji" moškega spola v večini in da v primerjav s klasičnim načinom ustrahovanja odstotkovno ni večjih razlik med moškim in ženskim spolom.

Glede na navedeno lahko rečemo, da se je razmerje med spoloma s prenosom ustrahovanja v kibernetko okolje ohranilo. Najverjetneje drži teza, da so ustrahovalke dejansko bolj nagnjene k prikritim in indirektnim oblikam ustrahovanja, vendar pa se te lahko v določeni meri izvajajo tudi v okviru klasičnega ustrahovanja (na primer širjenje zlobnih in škodljivih govoric). Edina konkretnejša razlika, ki bi lahko vplivala na višjo stopnjo vpletenosti ženskega spola v kibernetko ustrahovanje je anonimnost in pa seveda še več različnih načinov izvajanja, ki jih nudi kibernetki prostor.

Kowalski et al. (2008) trdijo, da imajo kibernetki ustrahovalci lahko podobne lastnosti kot osebe ki ustrahujejo na klasičen način. Te lastnosti so lahko: dominantne osebnosti in uveljavljanje lastne volje z nasiljem, temperamentnost in impulzivnost, večja naklonjenost k nasilju kot ostali vrstniki, nezmožnost empatije do žrtev ustrahovanja, težko sledijo pravilom,

se do staršev pogosto obnašajo nasilno in radi manipulirajo. Li (2007) dodaja, da so kibernetски ustrahovalci tudi mladostniki, ki pogosteje uporabljajo internet kot ostali vrstniki.

Najverjetneje bo navedeno držalo, saj so v položaju "bully-ja" in žrtve pogosto iste osebe, kar pomeni da se spremeni le okolje ustrahovanja (iz realnega v kibernetско). Kibernetски ustrahovalci so torej pogosto osebe, ki izvajajo obe obliki ustrahovanja, zato posledično v določeni meri osebnostne značilnosti, ki veljajo za klasičnega "bully-ja" veljajo tudi za kibernetskega.

Vendar pa, če pogledamo skozi motivacijo, ki žene nekoga da kibernetско ustrahuje, lahko ugotovimo da oseba nima niti približno takšnih lastnosti, kot so navedene zgoraj. Kowalski et al. (2008) navajajo, da so kibernetски ustrahovalci pogosto osebe, ki so v realnem življenju žrtve. Vodi jih torej želja po maščevanju svojemu ustrahovalcu. Ni pa nujno, da gre vedno za maščevanje, pač pa žrtve pogosto preprosto mislijo, da bo pravici zadoščeno, če bodo ustrahovali tudi sami (ne svoje "bully-je" pač pa kogarkoli). Navajajo tudi, da so v realnem svetu žrtve pogosto šibkejše od svojih ustrahovalcev, ter se nato v kibernetském prostoru, ki omogoča anonimnost, prikazujejo kot močnejši, superiornejši in starejši, kot v resnici so. Nadalje, razlog za ustrahovanje je lahko tudi z dolgočasnost. V tem primeru ne gre toliko za povzročanje škode pri žrtvi, temveč gre bolj za uživanje in zabavo "bully-ja". Pogosto "bully" z ustrahovanjem kanalizira svoje frustracije. V tem primeru gre predvsem za mladostnike, ki preživljajo težko obdobje (na primer ločitev, bolezen staršev), ali pa te frustracije povzročajo negotovost posameznikov oziroma njihova nizka samopodoba. "Bully" lahko tudi kibernetско ustrahuje zato, ker je varneje, saj je manj verjetno, da bo pri tem ujet. Hoff in Mitchell (2008), kot pogost razlog navajata tudi netolerantnost. Tovrstna ustrahovanja se dogajajo predvsem na podlagi diskriminacije, torej je nekdo žrtev ustrahovanja zato, ker je v očeh "bully-ja" manjvreden (spol, spolna usmerjenost, vera, telesna ali duševna prikrajšanost). Kot pogoste motive pa navajata še ljubosumje (ljubezen, uspehi) in anonimnost.

Navedeni motivi seveda niso vsi, so pa najpogostejši. Verjetno obstaja precej žrtev tradicionalnega ustrahovanja, ki so hkrati tudi kibernetски "bully-ji". Taki posamezniki se preprosto ne znajo drugače spopasti s težavo, kot tako, da svojemu ustrahovalcu vrnejo preko mobilnih in digitalnih naprav. Na ta način se lahko predstavijo kot povsem druga oseba in tako razmerje moči premaknejo na svojo stran. V prihodnosti bodo verjetno vse pogostejša ustrahovanja zaradi netolerantnosti do drugih. Predvsem se tu zdi spolna usmerjenost tista, ki bo še naprej, in verjetno vedno bolj, razlog, da je nekdo žrtev (kibernetskega) ustrahovanja. Razvoj družbene mentalitete gre v tej smeri, da se vedno bolj podpira odprtost do homoseksualnosti (pri odraslih). Mladostniki, ki bodo odraščali v takšni družini, ki to podpira, bodo tudi sami prej spregovorili o svoji homoseksualni spolni usmerjenosti in na ta način "izzvali" ustrahovanje svojih vrstnikov.

2.3 Kdo so žrtve kibernetskega ustrahovanja?

Nekaj o tem, kaj definira žrtev kibernetskega ustrahovanja oziroma, katere osebnostne lastnosti in značilnosti so tiste, ki sprožijo ustrahovanje pri "bully-ju", je bilo posredno povedanega že v prejšnjem odstavku. Lahko rečemo, da obstaja verjetnost, da bodo istospolno usmerjeni mladostniki pogosteje žrtve kibernetskega ustrahovanja kot njihovi vrstniki, ki so heteroseksualno usmerjeni. Pogosteje so žrtve lahko tudi osebe, ki so drugačne rase, drugačne veroizpovedi, imajo drugačne (predvsem slabše) fizične in mentalne sposobnosti. Pri tem je potrebno povedati, da so tarče pogosto tudi "piflarji" oziroma uspešnejši, inteligentnejši vrstniki, vendar pa tu ne gre toliko za diskriminacijo, pač pa gre bolj za ljubosumje, ki je

prisotno pri "bully-jih". Hoff in Mitchell (2008) še dodajata da je lahko žrtev ustrahovana zaradi fizičnega izgleda, pomanjkanja prijateljev itd., skratka zaradi katerihkoli lastnosti ali sposobnosti, zaradi katerih posameznik izstopa iz povprečja.

Večinoma so žrtve kibernetkega ustrahovanja stare med 12 in 15 let, medtem ko so starejši mladostniki ustrahovani redkeje. Velja tudi, da so mladostniki, ki se bolj poslužujejo uporabe tehnologije in interneta pogosteje lahko žrtve kibernetkega ustrahovanja (Vandebosch in Van Cleemput, 2009). To je seveda povsem logična trditev, saj najverjetneje obstaja neka sorazmernost med količino uporabe digitalnih in mobilnih naprav ter kibernetkim ustrahovanjem. Posameznik praktično ne more biti kibernetko ustrahovan če navedenih naprav ne uporablja. Drži pa tudi dejstvo, da je uporaba mobilnih in ostalih visokotehnoloških naprav med vedno mlajšimi vedno pogostejša, kar pomeni, da je posledično povprečna starost žrtve vedno nižja.

Ena izmed kategorij oseb, za katere obstajajo večje možnosti, da postanejo žrtve kibernetkega ustrahovanja, so osebe, ki so po naravi bolj odprte in z ljudmi delijo več osebnih stvari. Ustrahovalec nato lahko to zlorabi v kibernetkem prostoru (Von Marees in Petermann, 2012). Na tem mestu je smiselno poudariti preudarno ravnanje z osebnimi podatki na spletu, še posebej pa na spletnih socialnih omrežjih.

Li (2007) v raziskavi ugotavlja, da je tretjina oseb, ki so žrtve klasičnega ustrahovanja tudi žrtve kibernetkega ustrahovanja. V tem primeru najverjetneje govorimo o že omenjenem pojavu, ko se zamenja okolje ustrahovanja, vloge (žrtev - "bully") pa ostanejo enake. Prav tako navaja tudi ugotovitev, da je kar 60 odstotkov žrtev kibernetkega ustrahovanja ženskega spola.

Razlog, da so žrtve kibernetkega ustrahovanja v večini (60 odstotkih) ženskega spola, je morda v tem, da so "bully-ji" preko mobilnih in digitalnih naprav pogumnejši kot pa v realnem svetu. "Bully-ji" moškega spola so morda v kibernetkem prostoru v odnosu do ženskih vrstnic pogumnejši predvsem zaradi tega, ker se v družbi ne spodobi "spravljati na ženske ter šibkejše od sebe". "Bully-jem" ženskega spola pa so prikrite metode ustrahovanja, ki jih omogoča kibernetki prostor, morda bližje, kot klasične oblike ustrahovanja.

2.4 Posledice kibernetkega ustrahovanja

Vsaka oblika ustrahovanja in drugih vrst nadlegovanj pusti na žrtvi neke posledice. Tudi kibernetko ustrahovanje ni izjema. Te posledice pa se ne razlikujejo dosti od posledic do katerih prihaja pri žrtvah klasičnih oblik ustrahovanja (Sticca in Perren, 2012). Posledice, ki se odražajo na žrtvah kibernetkega ustrahovanja, so lahko psihološke, čustvene (Wade in Beran, 2011) in socialne (vedenjske). Logično je, da so posledice časovno daljšega kibernetkega ustrahovanja hujše, kot če je žrtev ustrahovana redkeje. Prav tako so lahko posledice hujše pri resnejših oblikah kibernetkega ustrahovanja (Takunaga, 2010). Pri tem je težko opredeliti, kaj so resnejše oblike, saj je od vsakega posameznika odvisno, kako bo na ustrahovanje odreagirala. Drži, da ljudje na določene oblike že po naravi reagiramo bolj čustveno, kot na druge. Kljub temu, pa se lahko posamezne žrtve na nekatere oblike odzovejo bolj negativno kot na druge, čeprav bi morda pričakovali obratno. Percepcija žrtve in njen odziv na kibernetko ustrahovanje sta torej tisti, ki sta merilo resnosti oblik kibernetkega ustrahovanja.

Kot pravi Dekleva (2002), je klasično ustrahovanje poleg fizičnega tudi psihično in socialno povzročanje bolečin in strahu, ki se ponavlja in se ga posamezniki ne morejo ubraniti. Kibernetko ustrahovanje fizičnega elementa nima, zato lahko predvidevamo, da se psihično nasilje mnogo hitreje stopnjuje. "Bully" torej v želji po čimprejšnji degradaciji žrtve, ki je ne

more doseči s fizičnim napadom, stopnjuje psihično nasilje in če na tem mestu uporabimo rek, ki pravi, da besede bolijo bolj kot udarci, lahko ugotovimo, da kibernetško ustrahovanje zaradi odsotnosti nefizičnega elementa hitreje pripelje do (za ustrahovalca) zelenega učinka.

Čustvene posledice kibernetškega ustrahovanja so najbolj blage oblike posledic, ki jih lahko pri otrocih in mladostnikih zaznamo. So nekakšen normalen odziv na ustrahovanje: jeza, strah, razočaranje, žalost, sram (Wade in Beran, 2011). Pri tem je pomembno dodati, da tovrstna čustva, ki jih žrtev občuti lahko vodijo naprej v vedenjske, psihološke ali pa socialne posledice. Primer čustvenih posledic pri žrtvi kibernetškega ustrahovanja navaja Blair (2003):

Neko dekle je v Rebeccinem imenu več kot mesec dni pošiljalo elektronsko pošto s škodljivo vsebino. Ustvarila je tudi dve spletni strani v Rebeccinem imenu, preko katerih je obrekovala Rebeccino prijateljico. Prijateljstvo je zato razpadlo, Rebecca pa je še več kot leto čutila čustvene posledice.

Kot socialne posledice lahko navedemo duševno odsotnost žrtve, sovražna nastrojenost do vrstnikov in delikventnost (Tokunaga, 2010). Zadnji dve lahko štejemo tudi kot vedenjske težave mladostnika, do katerih lahko pripeljejo zgoraj navedeni čustveni problemi. Posameznik se zato začne vesti deviantno, na primer, nasilno vedenje do vrstnikov, konzumiranje alkohola, kajenje, goljufanje pri testih, nezainteresiranost za šolske obveznosti (Wade in Beran, 2011). Posledice povezane s šolskimi obveznostmi so lahko slabše ocene, pogosta odsotnost od pouka, razmišljanje da šola ni več varna (Tokunaga, 2010), pogosta kaznovanost posameznika s strani šole (ukori) in nošenje orožja v šolo (Ybarra, Diener-West in Leaf, 2007). Kar se tiče zlorabe drog in alkohola, obstaja kar trikrat večja možnost, da bo žrtev kibernetškega ustrahovanja, zlorabila alkohol in dvakrat večja, da bo žrtev zlorabila konopljo ugotavljajo Goebert, Else, Matsu, Chung-Do in Chang (2010). Smiselno je dodati, da se posledice med seboj prepletajo, kar pomeni, da na primer izostanek od pouka in slabše ocene, lahko vodijo v zlorabo alkohola in drog, ter v ostalo deviantno vedenje. Vpliv kibernetške kriminalitete na zlorabo alkohola opisuje naslednji primer:

"Bully" je Amandi Todd grozil, da bo objavil sliko njenih prsi na internetu. Zamenjala je več šol, vendar pa je "bully" vedno poskrbel, da so Amandini novi vrstniki vedeli za sliko. Vse to je vodilo v zlorabo drog in alkohola, kasneje v depresijo in na koncu v samomor (Amanda Todd..., 2013).

Čustva kot sta na primer strah in osramočenost lahko na žrtvi pustijo posledice, povezane z žrtvinim socialnim življenjem. Tako ima žrtev lahko težave pri navezovanju stika z vrstniki, bodisi zato, ker si tega ne želi, saj se boji, da bo ponovno ustrahovana, ali pa zato, ker se počuti osramočeno in ima posledično nizko samozavest. Socialne in vedenjske posledice pa krepko poslabšujejo tudi družinske odnose.

Psihološke težave, ki jih žrtev lahko občuti se morajo obravnavati s še posebno resnostjo, saj imajo lahko dolgoročne posledice tako za žrtev, kot tudi njeno družino. Takšne posledice so pogoste bolezni žrtve, motnje hranjenja, depresije, samomorilske misli, ne nazadnje pa tudi nasilna dejanja kot so telesni napadi, umori in samomori. Problem psiholoških posledic je tudi ta, da lahko trajajo še dolgo po tem, ko je ustrahovanje že prenehalo, torej, tudi v obdobju odraslosti (Patchin in Hinduja, 2006). Schneider, O'Donnell, Stueve in Coulter (2011) še ugotavljajo, da se simptomi depresije in poskusi samomorov pri žrtvah kibernetškega ustrahovanja pojavljajo 4-5 krat pogosteje kot pri posameznikih, ki niso ustrahovani. Kako psihološke posledice kibernetškega ustrahovanja lahko rezultirajo v samomoru govori naslednji primer:

Trinajstletni Ryan Halligan je bil pogosto tarča ustrahovanja, predvsem širjenja govoric, da je istospolno usmerjen. Med poletjem leta 2003 se je pogosto (preko AOL Instant Messengerja) pogovarjal s priljubljenim dekletom iz svoje šole ter se na ta način poskušal znebiti govoric o sebi. Ko se je po

končanih počitnicah v šoli poskušal približati dekletu, je ta dejala, da preko interneta ni mislila resno in se je samo šalila, ter mu pred svojimi prijateljicami rekla da je zguba. Med drugim je tudi posredovala svoje pogovore z Ryanom drugim prijateljem 7. oktobra leta 2003 je storil samomor (Ryan's story, 2010).

Pomembna psihološka posledica viktimizacije kibernetnega ustrahovanja je tudi nizka stopnja samozavesti. Visoka samozavest je pomembna za mladostnike, saj posredno in neposredno vpliva na posameznikovo vedenje in njegov šolski uspeh. Žrtve ustrahovanja imajo po navadi nižjo samozavest kot njihovi "bully-ji". Zanimiva pa je ugotovitev, da imajo tako "bully-ji" kot tudi njihove žrtve nižjo stopnjo samozavesti, kot vrstniki, ki niso vpleteni v ustrahovanje (Patchin in Hinduja 2010). Pogosto gre verjetno za neke vrste kompenzacijo, saj "Bully-ji" z ustrahovanjem želijo sebi dvigniti samozavest. S tem ko objavljajo zlobne "šale", posredujejo škodljive fotografije in lažne informacije o svojih žrtvah, dobijo potrebno pozornost svojih vrstnikov in si na ta način dvignejo samozavest.

2.5 Obvladovanje ustrahovanja

Glede na to, da kibernetno ustrahovanje lahko pripelje do resnih posledic za žrtev, je potrebno problematiko reševati takoj ko se pojavi oziroma takoj, ko se izve da je nekdo ustrahovan. Glavno funkcijo, ko gre za ukrepanje pri problemih povezanih s kibernetnim ustrahovanjem imajo tri kategorije oseb: starši, učitelji in ostali šolski delavci ter tretje osebe (po navadi otroci, ki so priča ustrahovanju oziroma vedo zanj, niso pa neposredno vpleteni). Pri tem je potrebno poudariti, da če starši in šolski delavci ne bodo ukrepali, tudi tretje osebe ne bodo, saj se tudi same bojijo da bodo postale žrtve ustrahovanja. V nadaljevanju bodo potencialni ukrepi razdeljeni na preventivne (torej tiste, s katerimi problem obravnavamo preden se ta pojavi) in kurativne ukrepe (tisti ukrepi, s katerimi poskušamo ublažiti posledice po tem, ko se problem že pojavi).

Preventivni ukrepi se začnejo že z vzgojo otroka. Starši morajo otroka vzgajati tudi kako se odgovorno uporablja mobilne telefone in računalnike. Mladostniki, morajo biti seznanjeni z nevarnostmi, ki jih lahko doletijo medtem ko so na internetu. Prav tako je priporočljivo, da starši nadzirajo, kako se njihov otrok vede pri uporabi spleta. Nadzor je lahko diskreten, saj obstaja možnost, da bo mladostnik svoje dejanja še dodatno prikrival, če bo vedel, da ga starši nadzorujejo. Starši morajo biti tudi pozorni na opozorilne znake, ki lahko pomenijo da je njihov otrok žrtev ali pa ustrahovalec. Takšen znak je lahko na primer pogostejša uporaba interneta ali pa izogibanje uporabi interneta. Ne nazadnje je eden pomembnejših ukrepov vzpostavitve zdrave komunikacije z otrokom, saj bo na ta način upošteval navodila staršev in se bo na pri uporabi digitalnih in mobilnih naprav vedel vzorno, ali pa bo staršem zaupal, da je nadlegovan (Hinduja in Patchin, 2009a). Nadzor mladostnika pri njegovem udejstvovanju v kibernetnem prostoru staršem nudi možnost, da zaznajo kakršnokoli odklonsko vedenje takoj ko se pojavi. To pomeni, da lahko reagirajo še preden je prepozno in na ta način posameznika od podobnih odklonskih dejanj odvrnejo tudi v prihodnosti. Pri tem je izredno pomembna tudi komunikacija. Bertok in Meško pravita, da morajo starši z otrokom vzpostaviti pristen stik, ki temelji na zaupanju in odkritosti, saj le na ta način obstaja verjetnost, da se jim bodo otroci, v primeru težav, zaupali.

Preventivno morajo ukrepati tudi zaposleni v šolah. Te morajo učence učiti, da je kakršnakoli oblika ustrahovanja nesprejemljiva in bo, v kolikor do ustrahovanja pride, to tudi primerno sankcionirano. Šole morajo zato natančno opredeliti pravila v zvezi z uporabo interneta,

računalnikov in ostalih elektronskih naprav v šoli ter na ustrezna mesta objaviti plakate, ki otroke opominjajo o odgovorni uporabi tehnoloških naprav. Mentorstvo starejših učencev, ki promovirajo pozitivno uporabo tehnologije, tudi lahko vpliva kot preventiven dejavnik ustrahovanja. Šolski računalniki naj bodo zavarovani z ustrezno strojno opremo, ki preprečuje dostop do določenih spletnih strani. Pri prevenciji kibernetnega ustrahovanja je pomembno tudi izobraževanje učiteljev in ostalih zaposlenih in predaja dobljenega znanja naprej na učence (Hinduja in Patchin, 2009b). S pomočjo navedenih ukrepov bodo otroci znali ločiti med pravilno in napačno uporabo tehnoloških in mobilnih naprav. Še posebno mentorstvo starejših učencev predstavlja obetajoč ukrep, saj kot vemo se bodo otroci veliko prej zgedovali po starejših, kot pa poslušali bodisi starše, bodisi učitelje. Tako pa lahko šola "zadolži" zainteresirane posameznike, da na težavne mladostnike poskušajo pozitivno vplivati, jih poučevati o ustrezni uporabi tehnologij, jih odvrčati od kibernetnega ustrahovanja in jih ne nazadnje tudi seznanjati s posledicami tako za "bully-je" same, kot tudi za žrtve.

Primer dobre preventivne prakse navajata Bertok in Meško (2012) in sicer gre za projekt KiVa na eni izmed finskih šol. Sodelujoči v projektu so dobili natančna navodila, postopke, pripomočke in vodiče, kako doseči žrtve in "bully-je". Projekt se otrokom želi približati skozi računalniške igrice v katerih otroci skušajo reševati zaigrane dogodke. Prav tako projekt poudarja empatijo, otrokom približa razmišljanje na drugačen način in jih uči, kako pristopiti k žrtvi in ji pomagati.

Tako starši, kot tudi učitelji, morajo že zgodaj v otrokovem razvoju začeti izoblikovati stališča, ki bodo otroka v prihodnosti vodila k iskanje pomoči pri enih ali pri drugih (Bertok in Meško, 2012). Ta pristop se lahko razume tako preventivno kot tudi kurativno, saj otroci zaradi izobraženosti o problemu in njegovih posledicah ne bodo sami ustrahovali, po drugi strani, pa se bodo v primeru, da postanejo žrtve ustrahovanja, sami zatekli po pomoč k staršem, učiteljem ali pa k tretjim osebam.

Ko govorimo o *kurativnih ukrepih* je smiselno posebej obravnavati ukrepe za "bully-je" in ukrepe za žrtve. Pri "bully-jih" je pomembno, da se njihova dejanja čim prej po pojavu ustrezno kaznujejo. Starši morajo nato nadzorovati ali je bila postavljena kazen dovolj, da je otrok prenehal z ustrahovanjem. Pomembno je, da so starši do otroka pozorni, podpirajoči in nasploh prisotni/vpleteni pri njegovih dejavnostih, saj je tako manj možnosti, da bo otrok delikventen (Hinduja in Patchin, 2012). Seveda je potrebno tudi otroku, ki ustrahuje poleg sankcije nuditi tudi podporo, se z njim pogovarjati in konec koncev ugotoviti, zakaj je do ustrahovanja sploh prišlo. Na ta način se otrok bolje počuti in bo morda naslednjič preden bo ustrahoval, staršem povedal kaj ga muči in bodo ti lahko ustrezno ukrepali. Je pa tudi res, da se tu pojavlja velik problem, saj starši v današnjem času preprosto nimajo dovolj časa za svoje otroke, kar se odraža v tem, da niti ne morejo ustrezno nadzirati otroka ki je "bully" niti mu nuditi takšne socialne opore, ki si jo kot žrtev zasluži.

Tako starši, kot tudi učitelj morajo otroku jasno predstaviti sankcije, s katerimi bo soočen, če bo prisostvoval pri ustrahovanju svojih vrstnikov. Otroci, ki se zavedajo da jih čakajo sankcije bodisi v okviru šolanja, ali pa doma, se bodo redkeje odločili za ustrahovanje vrstnikov (Hinduja in Patchin, 2012). Zaposleni v šoli morajo biti pri kaznovanju dosledni, saj drugače ustrahovanja ne bo mogoče omejiti, kaj šele preprečiti. Otroci predvsem v najstniških letih radi preizkušajo meje zato je še toliko bolj potrebno sankcionirati neprimerno vedenje. V kolikor se to ne zgodi, "bully-ji" nadaljujejo z ustrahovanjem oziroma ga celo stopnjujejo. Vsak primer ustrahovanja, ki ga šola sankcionira, daje tako drugim "bully-jem", kot tudi žrtvam in tretjim osebam, zgled za prihodnost. "Bully-ji" tako vedo, da jih najverjetneje čaka kazen, žrtve in tretje osebe pa vedo, da se bo stanje poboljšalo, če se obrnejo po pomoč k učiteljem. Hinduja in Patchin (2012) navajata, da na otrokove izkušnje s šolo najboljše vplivajo povezanost, druženje, produktivno

postavljena pravila, spoštovanje in topel odnos med njimi in učitelji, zato se morajo slednji zavzemati, da se takšnega šolska klima tudi vzpostavi.

Razlogov, zakaj žrtve ustrahovanja ne iščejo pomoči pri starših in učiteljih je več. Mladi pogosto mislijo, da se morajo sami naučiti reševati svoje probleme. Zatekanje po pomoč k staršem in učiteljem, je med mladimi sprejeto kot strahopetno dejanje, ki ga ne odobravajo. Mladostniki lahko tudi mislijo, da bo zaradi tega omejena njihova svoboda (na primer, starši mu ne bodo dovolili uporabe računalnika ali mobilnega telefona). Če otrok pomisli na takšne posledice, najverjetneje ne bo iskal pomoči pri starših, saj meni, da mu udejstvovanje na spletu prinaša več pozitivnih kot pa negativnih izkušenj. Dolgoročno je to seveda utopična misel. Iz navedenih razlogov se otroci raje zatečejo po pomoč k sovrstnikom in na ta način odložijo nekaj bremena iz svojih ramen (Tokunaga, 2010). Starši se morajo navedenih razlogov zavedati in okoli otroka vzpostaviti socialno podporo. Tako otrok ne bo razmišljal na tak način, pač pa bo imel občutek, da se lahko obrne na starše in učitelje, ki imajo moč, da ustrahovanje ustavijo (Parris, Varjas, Meyers in Cutts, 2012). Vloga staršev je tudi, da na primer zahtevajo umaknitev žaljivih vsebin iz socialnih omrežji, kontaktirajo starše otroka ki ustrahuje (pri tem lahko za pomoč prosijo tudi zaposlene v šoli), prosijo zaposlene v šoli, da nadzorujejo situacijo in ne nazadnje tudi izkoristijo pravne možnosti (Kowalski et al., 2008).

Pomembno je tudi kako se vsak posameznik sam angažira v boju proti kibernetsem ustrahovanju. Parris et al. (2012) navaja štiri možne odzive posameznikov. Ti odzivi so: ignoriranje, sprejetje, utemeljevanje in iskanje družbene podpore. Pri ignoriranju se žrtev ne zmeni za ustrahovanje in upa da bo "bully" prenehal. Pri sprejetju so žrtve mnenja, da karkoli naredijo ne bo bolje. To lahko žrtev vodi v dve smeri, v ignoriranje vedenja "bully-ja" ali pa nadaljnje ukrepanje. Tretji odziv je utemeljevanje. Pri tem žrtev išče razloge, zakaj "bully" raje ustrahuje kibernetško namesto da bi se z žrtvijo soočil iz oči v oči. Pri tem gre bolj za diskreditiranje "bully-ja". Pogosto v primeru utemeljevanja žrtve ustrahovanje obrnejo na šalo. Zadnji odziv je iskanje pomoči pri drugih osebah - starših, učiteljih - o katerih je že bilo veliko povedanega zgoraj (Parris et al., 2012).

3 Zaključek

Kibernetško ustrahovanje je z razvojem mobilne in digitalne tehnologije postal velik problem. Zaradi hitrosti razvoja navedenih tehnologij, je praktično nemogoče slediti trendom kibernetškega ustrahovanja, zato tudi enotne definicije še ni, lahko pa v grobem rečemo, da je kibernetško ustrahovanje enako kot tradicionalno ustrahovanje, le da se v tem primeru, kot sredstva, uporabljajo tehnološke naprave. Se je pa potrebno zavedati tudi nekaterih razlik med kibernetškimi in klasičnimi oblikami ustrahovanja.

Eden večjih problemov, ki se pojavljajo v zvezi z kibernetškim ustrahovanjem je ta, da zaradi dostopnosti tehnologije med otroci, žrtev ni žrtev samo v času pouka in zadrževanja v šoli in njeni okolici, pač pa tudi preko popoldneva, vikendov, počitnic. Kombinacija klasičnega s kibernetškim ustrahovanjem na žrtvi pušča resne posledice, saj je temu izpostavljena konstantno. To pa tudi pomeni, da so pogosto "bully-ji" tako, ene kot tudi druge oblike ustrahovanja enake osebe. Potrebno je pa tudi dodati, da so "Bully-ji" pogosto tudi osebe, ki so ustrahovane na klasičen in preko tehnoloških naprav, ki jim omogočajo anonimnost ustrahujejo bodisi svoje "bully-je" ali pa neke tretje osebe.

Zaradi posledic, ki jih doživljajo žrtve kibernetškega ustrahovanja je potrebno vsak primer jemati še posebej resno. Žrtve lahko na primer trpijo "samo" za čustvenimi posledicami (jeza,

sram,...) lahko pa ustrahovanje pripelje tudi do resnejši posledic kot so depresija, zloraba drog in alkohola in celo do samomorov.

Zato je pomembno, da starši otroke vzgajajo tako, da jim bodo zaupali in se bodo v primeru težav obrnili na njih. Starši morajo že od samega začetka nadzorovati otrokovo udejstvovanje na spletu, saj lahko tako prej ugotovijo ali je otrok "bully" ali pa je žrtev. Pomembno vlogo pa pri preprečevanju ustrahovanja igrajo tudi šolski delavci, katerih naloga je predvsem ozaveščanje in poučevanje mladih o problemu kibernetkega ustrahovanja in sankcioniranju problema, ko se pojavi. Prav tako je naloga učiteljev, da se v določeni meri približajo otrokom, ki jim bodo tako lažje zaupali težave povezane z ustrahovanjem. Netoleranca do kibernetkega ustrahovanja in posledično sankcioniranje s strani staršev in učiteljev je pomembno, saj to daje zgled dejanskim in potencialnim žrtvam, da lažje spregovorijo o težavah, pri tem pa se te ne bodo pojavile oziroma poslabšale. Starši, učitelji in mladostniki se morajo torej skupaj zavzemati za vzpostavitev zdrave klime v šoli in v družbi, kjer bo ustrahovanje obsojano in sankcionirano.

Literatura

- Amanda Todd: Teen who posted video on bullying found dead (13. 10. 2012). *WJLA.com*. Pridobljeno na <http://www.wjla.com/articles/2012/10/amanda-todd-teen-who-posted-video-on-bullying-found-dead-80955.html>
- Bertok, E in Meško, G. (2012). Ustrahovanje. *Didakta*, 21(155), 46-48.
- Bhat, C. S. (2008). Cyber Bullying: Overview and strategies for school counsellors, guidance officers, and all school personnel. *Australian Journal of Guidance & Counselling*, 18(1). Pridobljeno na <http://www.recoveryonpurpose.com/upload/Cyberbullying%20Overview%20and%20Strategies%20Australia.pdf>
- Blair, J. (2003). New breed of bullies torment their peers on the internet. *Education Week*, 22(21). Pridobljeno na http://www.mskennedysclass.com/New_Breed_of_Bullies.pdf
- Cassidy, W., Jackson, M. in Brown, K. N. (2009). Sticks and stones can break my bones, but how can pixels hurt me?: Students' experiences with Cyber-bullying. *School Psychology International*, 30(4). Pridobljeno na <http://spi.sagepub.com/content/30/4/383>
- Cesaroni, C., Downing, S. in Alvi, S. (2012). Bullying enters the 21st Century? Turning a Critical Eye to Cyberbullying. *Research. Youth Justice*, 12(3). Pridobljeno na <http://yjj.sagepub.com/content/12/3/199>
- Dekleva, B. (2002). Vrstniško nasilje in ustrahovanje - značilnosti storilcev in žrtev. V Z. Kanduč (ur.), *Žrtve viktimizacije in viktimološke perspektive* (str. 44-59). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Dimc, M. in Dobovšek, B. (2012). *Kriminaliteta v informacijski družbi*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Dooley, J. J., Pyzalski J. in Cross, D. (2009). Cyberbullying versus face-to-face bullying: a theoretical and conceptual review. *Journal of Psychology*, 217(4). Pridobljeno na <http://www.psycontent.com/content/c67756nlt2720156/>
- Goebert, D., Else, I., Matsu, C., Chung-Do, J. in Chang, J. Y. (2010). The impact of cyberbullying on substance use and mental health in a multiethnic sample. *Maternal and Child Health Journal*, 15(8). Pridobljeno na http://www.hasp.org/resources/Goebert_article.pdf
- Golob, M. (2006). *Takojšnje sporočanje (Instant Messaging) in njegov vpliv na poslovanje organizacije* (Magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta. Pridobljeno na <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/golob2849.pdf>

- Hinduja, S. in Patchin, J. W. (2009a). Preventing cyberbullying: top ten tips for parents. *Cyberbullying Research Center*. Pridobljeno na http://www.cyberbullying.us/Top_Ten_Tips_Parents_Cyberbullying_Prevention.pdf
- Hinduja, S. in Patchin, J. W. (2009b). Preventing cyberbullying: top ten tips for educators. *Cyberbullying Research Center*. Pridobljeno na http://www.cyberbullying.us/Top_Ten_Tips_Educators_Cyberbullying_Prevention.pdf
- Hinduja, S. in Patchin, J. W. (2012). Social influences on cyberbullying behaviors among middle and high school students. *Journal of Youth and Adolescence*, (2013). Pridobljeno na <http://link.springer.com.ezproxy.lib.ukm.si/content/pdf/10.1007%2Fs10964-012-9902-4>
- Hoff, D. L. in Mitchell, S. N. (2008). Cyberbullying: causes, effects and remedies. *Journal of Educational Administration*, 47(5). Pridobljeno na <http://www.emeraldinsight.com.ezproxy.lib.ukm.si/journals.htm?issn=0957-8234&volume=47&issue=5&articleid=1812293&show=html>
- Kowalski, R. M., Limber, S. P. in Agatston, P. W. (2008). *Cyber Bullying: Bullying in the digital age*. Malden: Blackwell Publishing. Pridobljeno na <http://local.sman3sda.sch.id/download/download/ebook/computer/Cyber%20Bullying%20Bullying%20in%20the%20Digital%20Age.pdf>
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27(x). Pridobljeno na <http://people.ucalgary.ca/~qinli/publication/cyberGender2005SPIJ.pdf>
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behaviour*, 23(4). http://clubs.ucalgary.ca/~qinli/publication/cyber_chb2005.pdf
- Parris, L., Varjas, K., Meyers, J. in Cutts, H. (2012). High school students' perception of coping with cyberbullying. *Youth & Society*, 44(2). Pridobljeno na <http://yas.sagepub.com/content/44/2/284.refs>
- Patchin, J. W. in Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth and Juvenile Justice*, 4(2). Pridobljeno na <http://yvj.sagepub.com/content/4/2/148>
- Patchin, J. W. in Hinduja, S. (2010). Cyberbullying and self-esteem. *Journal of School Health*, 80(12). Pridobljeno na <http://wp.cune.org/matthewchapa/files/2012/12/Cyberbullying-and-Self-Esteem-Article-JSH.pdf>
- Roland, E. (1989). Bullying: The Scandinavian research tradition. V D. P. Tattum in D. A. Lane (ur.), *Bullying in schools* (str. 21-32). Stroke-on-Trent: Trentham Books. Pridobljeno na http://www.google.si/books?hl=sl&lr=&id=9DLxnOaz8TkC&oi=fnd&pg=PA21&dq=Bullying:+The+Scandinavian+research+tradition&ots=gzyD1D-ZaO&sig=T1ncDSljXBC5mqWfx5Y8bCP9CLY&redir_esc=y#v=onepage&q=Bullying%3A%20The%20Scandinavian%20research%20tradition&f=false
- Ryan's story presentation. (2010). Ryan's story. *Ryanpatrickhalligan.org*. Pridobljeno na <http://www.ryanpatrickhalligan.org/>
- Schneider, S. K., O'Donnell, L., Stueve, A. in Coulter R. W. S. (2011). Cyberbullying, school bullying and psychological distress: a regional census of high school students. *American Journal of Public Health*, (2011). Pridobljeno na <http://www.csulb.edu/~nmatza/powerpoint/HSc411BAssign/Course%20Docs/HSC%20411b%20Docs/cyber.bully.2011.pdf>
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (31. 3. 2013). Inštitut za slovenski jezik Franca Ramovša ZRC SAZU. Pridobljeno na <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>
- Smith, K. P. (2013). School bullying. *Sociologia, problemas e praticas*, 71(2013). Pridobljeno na <http://search.proquest.com.ezproxy.lib.ukm.si/socscijournals/docview/1316871236/13D26CB950E579CD3F/7?accountid=28931>
- Sticca, F in Perren, S. (2012). Is cyberbullying worse than traditional bullying? Examining the differential roles of medium, publicity, and anonymity for the perceived severity of

- bullying. *Journal of Youth and Adolescence*, (2012). Pridobljeno na <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10964-012-9867-3>
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behaviour*, 26(2010). Pridobljeno na http://icbtt.arizona.edu/sites/default/files/tokunaga,_r_cyberbullying.pdf
- Vandebosch, H. in Van Cleemput, K. (2009). Cyberbullying among youngsters: profiles of bullies and victims. *New media & society*, 11(8). Pridobljeno na <http://nms.sagepub.com/content/11/8/1349>
- Von Marees, N. in Petermann, F. (2012). Cyberbullying: An increasing challenge for schools. *School Psychology International*, 33(5). Pridobljeno na <http://spi.sagepub.com/content/33/5/467>
- Wade, A. in Beran, T. (2011). Cyberbullying: The new era of bullying. *Canadian Journal of School Psychology*, 26(1). Pridobljeno na <http://cjs.sagepub.com/content/26/1/44>
- Willard, N. (2005). Addressing the Harm Caused by Online Social Cruelty. *Educator's Guide to Cyberbullying*. Pridobljeno na http://www.asdk12.org/MiddleLink/AVB/bully_topics/EducatorsGuide_Cyberbullying.pdf
- Ybarra, M. L., Diener-West, M. in Leaf, P. J. (2007). Examining the overlap in internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of adolescent health*, 41(2007). Pridobljeno na <http://isb.sccoe.org/depts/csh/docs/Mar2011/Internet.Harassment.School.Bullying.pdf>